

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ו', תשט"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

„הגיד“ ו„אמר“

בדיבורנו נפוץ ביותר (וחדר אף לעיתונות ולספרות) השימוש בכמה צורות של הפועל „הגיד“ בהוראת אמירה בעלמא או סיפור בעלמא, כתרגומו הלועזי של פועל זה במילונו של בן-יהודה: sagen, erzählen; dire, raconter; .to say, to tell

ברם עיון במקראות, שבא בהם הפועל „הגיד“, מוכיח, כי השימוש המקראי (וכפי שנראה להלן, אף המשנאי) אינו מורה על אמירה או על סיפור בעלמא, אלא על אמירה, שיש עמה גילוי, ותרגומו הקרוב ביותר הוא הביטוי שבאידיש, „אויסזאגן“, או במקרים אחרים ansagen, כתרגומו הגרמני של הפועל „הגיד“ במילון המקראי של גוניוס-בוהל ואף במילונו התלמודי של דאלמאן (ansagen, bezeugen). ואמנם כך הוא מתפרש ב„משפט האורים“ לשטיינברג: „הגיד – הוצא מפיו מלים, הביע אומר, הודיע דבר חדש או נעלם משומעו“, ועל דבריו חזר גם גור.

מכל מקום העניין דורש הבהרה. אביא כאן תחילה כמה כתובים מן החלקים הסיפוריים שבמקרא, שיש בהם כדי להבליט את השימוש המקורי¹.

1. מ הספרות המאוחרת אביא מעט מאוד, כיוון שהפועל העברי „הגיד“ כמעט יצא מכלל שימוש מזמן המשנה ואילך, חוץ משימוש אחד.

במעשה אדם בגן־עדן: מי הגיד לך כי עירום אתה.
בשיחת אברהם ופרעה: למה לא הגדת לי כי אשתך היא.
במעשה יעקב ולבן: למה נחבאת לברות, ולא הגדת
לי ואשלחך בשמחה.

בברכת יעקב: האספו ואגידה לכם את אשר יקרא
אתכם באחרית הימים.

במעשה אלדד ומידד: וירץ הנער ויגד למשה ויאמר,
אלדד ומידד מתנבאים במחנה.

במעשה רחב והמרגלים: ואם תגידו את דברנו
זה והיינו נקיים משבועתך אשר השבעתנו.

במעשה עכן: שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן
לו תודה (= הודאָה) והגד נא לי מה עשית.

ובמעשה שמשון: ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר
עשה... ותרא דלילה, כי הגיד לה את כל לבו.

במעשה שמואל ועלי: ושמואל ירא מהגיד את
המראה אל עלי.

במעשה משיחת שאול: אולי יגיד לנו (שמואל) את
דרכנו... ויאמר דוד שאול הגידה נא לי מה אמר לכם
שמואל (הוא מבקש, שיגלו לו מה אמר שמואל, כי עדיין
אינו יודע, שאמנם הגיד להם...). הגד הגיד לנו כי
נמצאו האתונות.

שעליו ידובר עור לחלן. בנוגע לספרות ימי הביניים ולחקופת ההשכלה
עדיין אנחנו חסרים איסוף ראוי לשמו, שייחכן שיש בו כרי לבאר, כיצד
צמח השימוש המתפשט בימינו.

במעשה דוד ומיכל : ותאהב מיכל בת־שאול את דוד
 ויגידו לשאול ויישר בעיניו.

במעשה דוד ויונתן : ויגד יונתן לדוד ויאמר
 מבקש שאול להמיתך... ואני אדבר בך אל אבי וראיתי מה
 זה גדתי לך (ובמקום אחר הוא אומר במקביל אל „ואותה
 אגיד לך“ — „וגלית את אונך“).

במעשה בת־שבע : וייראו עבדי דוד להגיד לו כי
 מת הילד.

במעשה אמנון ותמר : מדוע אתה כה דל בן־המלך,
 הלא תגיד לי.

בשיחת צדקיה וירמיה : ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי
 אגיד לך הלא המת תמיתני.

במגלת אסתר : לא הגידה אסתר את עמה ואת
 מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד... אין
 אסתר מגדת...

וכן הוא בבן־סירא : זכור כי מות לא יתמהמה וחוק
 שאול לא הוגד לך (ב"ס גניזה יד יב).

ובמדרש : ידעה מרים (שפרש משה מאשתו) והגידת
 לאהרן (תנחומא צו, יג).

לקט זה אפשר להרחיבו הרבה, אבל דיו כמו שהוא,
 כדי להבליט את יסוד הגילוי שבפועל „הגיד“. ברם יש גם
 מקומות, שיסוד הגילוי מתרחב ונוטה לעניין פרסום, כגון
 במעשה נח : וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני
 אחיו בחוץ. ובקינת דוד על שאול : אל תגידו בגת, אל
 תבשרו בחוצות אשקלון. או הודעה, כגון במעשה יעקב

ועשיו: ואשלחה להגיד לאדוני. ובמעשה יוסף ואחיו
במצרים: אעלה ואגידה לפרעה ואמרה אליו, אחי ובית
אבי אשר בארץ כנען באו אלי.

כל המקראות האלה ודומיהם הרבים, אין שום ספק,
שחורגים הם מתחום האמירה בעלמא, ואדרבא, יש בהם משום
גילוי הבלתי־ידוע או פרסום והודעה מכוונת לדברים הצריכים
פרסום והודעה. הכתוב האחד במקרא, שבו „הגדתי” אינו
מתפרש משום בחינה כאמירה של גילוי או פרסום, הוא
בהבאת הביכורים: הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל
הארץ. אבל בשימוש זה יש גוון מיוחד של הודיה
חגיגית.

בייחוד נפוץ הגיד, פרסם, הודיע — בנביאים ובתהלים:
להגיד בציון את נקמת אלהינו (ירמ' נ כח), הגידו
במצרים והשמיעו במגדול (שם מח כ), ישימו לה' כבוד ותהלתו
באיים יגידו וכו'. אך מובן, כי בדברי שירה ייתכן, שיבוא
לשם התקבולת השירית „הגיד” כנרדף עם „אמר”, אלא
שבמקרה זה מקבל „אמר” את המובן של „הגיד” עם גוון
המיוחד, ולא להפך.

לכך ראוי לשער, כי הפועל „הגיד” אינו מוסב לעולם
אלא על דבר־אמת, תכונה שבאה לו מטבע הגילוי,
שכן דבר המתגלה — הכרח הגיוני הוא, שיהא מצוי או שייחשב
דבר שבמציאות. לפיכך אפשר במקרא „דובר אמת” ו„דובר
שקר” ואמירה לגבי דבר אמת או דבר שקר, ואילו לשון
הגדה חלה רק על דבר אמת; וכן פותח המבקש תשובה

לשאלתו בלשון „הגדי, „הגדי, „הגידו, ולעולם אין במקרא שימוש ב„אמור, „אמרי, „אמרו לפני שאלה.

הערה זו חשובה לביאור שימוש השלישי של הפועל הגיד, שמודגש בו צד האמת שבדברים — תחילה לגבי פתרון חלומות וחידות, ובאחרונה לגבי גילוי „סתרי־תורה“. פתרון חלומות — כגון חלומו של פרעה: ואומר את החלום אל החרטומים ואין מגיד. דוק, שפרעה אומר את החלום לחרטומים והם שצריכים להגידו לו, כלומר לפתרו, לגלות את האמת החבויה בו.²

ומכאן לפתרון חידות, כבמעשה שמשון: אחודה נא לכם חידה; אם הגד תגידו אותה לי שבעת ימי המשתה. ונתתי לכם שלשים סדינים ושלשים חליפות בגדים, ואם לא תוכלו להגיד לי ונתתם אתם לי שלשים סדינים ושלשים חליפות... ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים...

1. ואמנם אפשר, שנקודת המוצא העיקרית להתפשטותן של צורות „הגיד“ בלשון המדוברת בימינו הוא שימוש הנפוץ לפני משפט־שאלה.

2. ובדומה לכך אנו מוצאים בארמית בחלומו של נבוכדנצר (דניאל פרק ב): „אמר חלמא לעבריך ופשרה נחיה“ — אמור החלום לעבריך ופתרונו נגיד; „מלכא חלמא יאמר לעבריהי ופשרה נחיה“ — המלך יאמר החלום לעבדיו והפתרון נגיד. כך טוענים החרטומים, ואילו המלך בשלו: „חלמא ופשרה תהחוון“ — החלום ופתרונו תגידו. הם דורשים ממנו אמירת החלום, והוא חובע מהם גם „הגדת“ החלום וגם הגדת הפתרון, שהרי במקרה זה גם הודעת החלום היא חלק הפתרון. נמצא ש„החיה“ הארמי, המקביל ל„הגיד“ העברי, מקביל לו גם בשימוש זה. ואמנם כך מתרגם אונקלוס את הבינוני „מגיד“ שלפנינו — „דמחוי“.

ויאמרו לאשת שמשון: פתי את אישך ויגד לנו את החידה... החידה חדת לבני עמי ולי לא הגדתה. ויאמר לה: הנה לאבי ואמי לא הגדתה, ולך אגיד?... והיה ביום השביעי ויגד לה, ותגד החידה לבני עמה... ויתן החליפות למגידי החידה.

גם כאן הגדת החידה אינה סיפור החידה לשם פתרון, אלא הפתרון עצמו.

בסופו של דבר משמש „הגיד“, כאמור למעלה, בתלמוד ומדרשים לפתרון סתומות או לגילוי נסתרות שבמקרא. כדברי ר' מאיר (ירוש' ברכות א ה): וראיתם אותו (ולא „אותה“). מגיד (הכתוב) שכל המקיים מצות ציצית כאילו מקבל פני השכינה. ובדברי המכילתא (מכילתא בוא, מס' דפסחא יג): וישא העם את בצקו טרם יחמץ. מגיד שלשו את העיסה ולא הספיקו לחמצה. ובמדרש תנחומא (צו, יג): אשה כושית, מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל דוברים בשתרותו של כושי, וכו' וכו'.

ומכאן „הגדה“ (בצורה מושפעת מן הדיבור הארמי — „אגדה“, ובצורת ארמית לחלוטין, „אגדתא“) — גילוי הכוונה האמתית הנסתרת שבכתוב (הגדה ואגדה במובן „סיפור“ אינן אלא ביאור עממי ביותר, אם כי עתיק, ואין להאריך בזה כאן).

בסיכום: הפועל „הגיד“ (וקפצל „הוגדי“) במקרא, במשנה ובמדרשים אינו מציין לעולם אמירה או סיפור בעלמא, אלא אמירה, שיש עמה גילוי או פרסום והודעה.

1. [ועיין בהערות לעניין זה להלן, עמ' 29 — המערכת.]